

بررسی عدالت انتقالی در یوگسلاوی سابق

سال‌های دهه ۱۹۹۰ میلادی، زمانی که دولت‌های یوگسلاوی سابق به چندین دولت تجزیه شد، عرصه بدترین خشونت‌ها قرار گرفت که اروپای بعد از جنگ جهانی دوم آن را تجربه نکرده بود. کشورهای کرواسی و کوزوو بدترین شرایط اقتصادی را تحمل کرده‌اند. با آن که کشورهای یوگسلاویا مورد نقض حقوق بشر قرار گرفته‌اند، اما هیچ یک از کشورهای تجزیه شده یوگسلاوی به طور چشمگیر و فراگیر درباره نقض حقوق بشر در گذشته کار نکرده‌اند.

نگاهی به پیشینه منازعه در یوگسلاوی سابق

پس از این‌که اسلونی در سال ۱۹۹۱ میلادی از کشور یوگسلاویا جدا شد و اعلان استقلال کرد، در واقع سنگ بنای تجزیه یوگسلاویا گذاشته شد. سپس کشورهای کرواسی، بوسنیاهرزگوینا نیز اعلان استقلال کردند و کشور جداگانه تشکیل دادند. با تجزیه یوگسلاویا و تشکیل کشورهای جدید، خشونت‌ها و تعدی‌ها و ارتکاب جنایت علیه بشریت نیز شروع شد و تشکیل دولت‌های تازه نفس وارد جنگ‌های نفس‌گیری گردیدند که طیف وسیع نقض حقوق بشر را شکل دادند. هریک از این کشورها تجربیات دشوار جنگ را پشت‌سر گذاشته‌اند. به طور نمونه، جنگ بین اسلونی و نیروهای نظامی مردم یوگسلاویا ده روز طول کشید. ولی جنگ‌های وحشیانه‌ای که در کرواسی و بوسنیاهرزگوینا از سال‌های ۱۹۹۱ و ۱۹۹۲ شروع شد، تا سال ۱۹۹۵ ادامه یافت و همچنین آتش جنگی که در کشور کوزوو از سال ۱۹۹۸ شعله‌ور شد، تا سال ۱۹۹۹ طول کشید.

منازعات مسلحانه این کشورها سطح وسیع تخطی‌ها و نقض‌های حقوق بشر را شکل داده‌اند. منازعاتی که حمله وسیع به افراد ملکی، مهاجرت اجباری، تجاوزات جنسی سیستماتیک و اردوگاه‌های غیراستاندارد را در بر می‌گیرند. کشورهایی که در آن بدترین خشونت‌های نقض حقوق بشر رخ داده است، بوسنیاهرزگوینا می‌باشد که اکثر قتل‌عام‌ها در آن کشور صورت گرفته است. آمارها نشان می‌دهند که در این کشور در اثر منازعات مسلحانه حدود ۱۴۰۰۰۰ نفر کشته شده‌اند و حدود ۴ میلیون نفر نیز بیجا گردیده‌اند.

عدالت انتقالی

الف - تعقیب قضایی مجرمین: یکی از پیشرفته‌ترین شیوه‌های رسیدگی به جرایم ضدبشری در گذشته (عدالت انتقالی) در محلی که منازعه رخ داده است، تعقیب قضایی است. در کشور بوسنیاهرزگوینا، قبل از این‌که "اتاق جنگی محکمه بوسنیاهرزگوینا" در سال ۲۰۰۵ به وجود بیاید، به طور چشمگیری تعقیب قضایی متهمین و مجرمین جنگی صورت گرفت. این تعقیب‌ها هم در ولایات روی دست گرفته شد و هم در سطح ولسوالی‌ها. کرواسی در سال ۲۰۰۳ اتاق خاص بررسی جرایم را به وجود آورد.

صربستان نیز در همان سال اتاق مجرمان جنگی را در محکمه ولسوالی بلگراد تأسیس کرد. همچنین در کوزوو نیز در سال ۲۰۰۰ تعدادی از قاضی‌ها و تعقیب‌کنندگان قضایی بین‌المللی را به کار گرفتند. نحوه تعقیب قضایی متهمین جرایم ضدبشری در این کشورها متغیر است. در محکمه صربستان شاهدان از ادای شهادت خودداری نمودند، زیرا آنها احساس ترس کردند علیه افسران پولیسی که متهم به ارتکاب جرایم ضدبشری هستند شهادت دهند. محکمه بوسنیاهرزگوینا نیز دچار نوسان‌هایی بوده است. به طور مثال زمانی که محاکمه در پشت درهای بسته جریان داشت، تشویش‌های زیادی وجود داشت تا نشود جریان محاکمه به خاطر چانه زنی‌ها به انحراف کشانده شود.

دیوان بین‌المللی جرایم برای یوگسلاوی سابق در سال ۱۹۹۳ توسط شورای امنیت سازمان ملل متحد تأسیس شده است. این دیوان اقدامات خویش را علیه ۱۱۵ نفر به پایان رسانیده و علیه ۴۶ نفر دیگر نیز اقدام می‌شود. اسلوبودان ملوسویچ بالاترین مقامی بود که در دیوان حاضر شد.

رئیس جمهور قبلی صربستان در سال ۲۰۰۶ فوت کرد و تعقیب قضایی چهار ساله‌اش مختومه اعلام شد. رادوان کارادزیک، رهبر پیشین صرب‌ها در سال ۲۰۰۸ دستگیر شد و به دیوان بین‌المللی جرایم برای یوگسلاوی، فرستاده شد. طوری که قرار است این پرونده به عنوان "استراتژی تکمیلی" تا سال ۲۰۱۰ به اتمام برسد. دیوان بین‌المللی جرایم برای یوگسلاویا نیز در سال ۲۰۰۸ تعداد ۱۳ پرونده را به دادگاه ملی بوسنیایهرزگوینا، کرواسی و صربستان انتقال داده است.

ب- ابتکارات حقیقت‌یابی: حکومت‌های تجزیه شده یوگسلاویا در مورد پروسه حقیقت‌یابی و کشف حقایق تخطی‌های علیه بشریت و متهمین جنگی و جنایت‌های وارده علیه تمام نژادها تلاشی انجام نداده‌اند و همچنان این کشورها تصمیم نگرفته‌اند تا اسناد و مدارکی دال بر نقض حقوق بشر و متهمین نقض حقوق بشر گردآوری کنند. فقدان تصامیم جمعی این کشورها منجر شده است که تلاش‌های حقیقت‌یابی در منطقه شکست بخورد.

ویسلاو کستونیکا، رییس جمهور صربستان در سال ۲۰۰۱ کمیسیون حقیقت‌یابی و مصالحه یوگسلاوی را تأسیس کرد. این کمیسیون چند مشکل دارد. اولاً از تنوع نژادی برخوردار نبوده است. دوم، با قربانیان و سازمان‌های غیرحکومتی به طور صحیح مشوره نمی‌کرده است. کمیسیون مذکور، بدون این‌که گزارش نهایی و یا توصیه‌ای ارائه کند، کارش را به پایان برد.

کمیسیون حقیقت‌یابی بوسنیایهرزگوینا، در طی سال‌های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۵ موفق نشد که کار بررسی و دسترسی به حقایق جنگی و جنایت‌های ضدبشری و حقیقت‌یابی درباره سرنوشت صرب‌ها، بوسنیایی‌ها، یهودی‌ها و دیگران را در سارایوو روی دست بگیرد. این کمیسیون در حال تلاش است که سرنوشت افراد مفقودالثر باقی مانده در بوسنیایهرزگوینا، کرواسیا، صربستان و کوزوو را پیدا و شناسایی کند. سه سازمان اصلی که درباره جرایم ارتكابی ضدبشری گذشته در یوگسلاوی سابق فعالیت می‌کردند، در سال ۲۰۰۴ ائتلافی را به وجود آوردند که در حال کار برای ثبت کردن تمامی قربانیان جنگ یوگسلاوی می‌باشد. این سازمان‌ها عبارتند از مرکز قانون بشردوستانه صربستان، مرکز پژوهش و مستندسازی بوسنیایهرزگوینا و جمع‌آوری مدارک کرواسی. پروژه انسان‌های مفقودالثر این ائتلاف در نظر دارد تا از تجدید خواهی تاریخی جلوگیری کند، همچنین به قربانیان و جامعه

مدنی در سطح کلان کمک کند تا آنان این توانایی را بیابند که در مقابل دست‌کاری سیاسی گذشته مقاومت کنند.

ج- اصلاحات قضایی: دستگاه‌های قضایی در اثر اصلاحات، دچار تحول ساختاری-اداری شده‌اند که از جمله می‌توان به اصلاحات دستگاه قضایی بوسنیایهرزگوینا اشاره کرد. در اثر این اصلاحات، بین سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۴ کلیه قضات و تعقیب کنندگان قضایی مجبور شدند که برای وظیفه‌شان دوباره درخواست بدهند. اصلاحات مذکور، در قالب روند آزمایشی، اولاً اندازه دستگاه قضایی را کاهش می‌دهد. دوم، مطمئن می‌سازد که از همه گروه‌های قومی و نژادی در دستگاه قضایی حضور داشته باشند.

شورای عالی قضایی و تعقیب قضایی به تعداد ۱۰۰۰ درخواست را مورد بررسی قرار داد و از مجموع درخواست‌ها تعداد ۲۰۰ درخواست را نپذیرفت. سازمان قانون و مسئولیت‌پذیری برای نقض حقوق بشر صربستان که در سال ۲۰۰۳ ثبت و راجستر شده بود هنوز به مرحله اجرا نرسیده و کارش را شروع نکرده است.

د- برنامه‌های جبران خسارت: جبران خسارت یکی از راه‌های تأمین عدالت انتقالی است. جبران خسارت موجب تشفی خاطر قربانیان می‌گردد و یکی از قالب‌های رسیدگی به جنایت‌های ضدبشری در گذشته را تشکیل می‌دهد. جبران خسارت در کشورهای تجزیه شده یوگسلاویا شامل جبران خسارت مالی و اعاده حقوق قربانیان و نیز اعمار بناهای یادبود می‌شود. در این‌باره کشور بوسنیایهرزگوینا موفقیت چشمگیری داشته است. این کشور توانست در حدود ۹۵ درصد از ۲۰۰۰۰۰ ادعایی را که مقامات محلی دریافت کرده بودند، حل کند. اما پرداخت غرامت و خسارت به قربانیان، مواجهه با اما و اگرهایی است. زیرا مقامات حکومتی به جای این‌که غرامت را به قربانیان تأدیه کنند، اصولاً به اعضای گروه قومی پرداخت کرده‌اند. همچنین در مورد بناهای یادبود نیز این مشکل وجود دارد. زیرا به جای این‌که یادبودها به احترام و یادبود قربانیان بنا گردد، تنها به قربانیانی تعلق گرفته‌اند که عضو گروه قومی اکثریت هستند. دغدغه و تشویش در خصوص غرامت و جبران خسارت این است که این روند به طور قابل توجهی به نفع جنگجویان سابق است تا قربانیانی از افراد ملکی.

از جمله برنامه‌های روند تأمین عدالت انتقالی از مجرای پرداخت خسارت در سطح منطقه‌ای، شکایت بوسنیایهرزگوینا است که این کشور شکایت را علیه جمهوری فدرال یوگسلاوی در دادگاه بین‌المللی عدالت به خاطر نقض میثاق نسل‌کشی ۱۹۴۸ در جریان انداخت و خواهان جبران خسارت مالی گردید. اما دادگاه مذکور این شکایت را رد کرد.

۱۳۸۸

درباره مرکز بین‌المللی عدالت انتقالی (ICTJ): مرکز بین‌المللی عدالت انتقالی نهادی است که در راستای تأمین عدالت انتقالی فعالیت می‌کند. این نهاد، کشورهایی را که می‌خواهند برای تأمین صلح دوامدار و تطبیق عدالت بالای جرایم ضدبشری گذشته فعالیت کنند، کمک می‌نماید. محل فعالیت این مرکز، جوامعی است که از حکومت‌های سرکوب‌گر و یا نزاع‌های مسلحانه رهایی یافته‌اند و یا این‌که در آن کشورها دموکراسی، تازه پایه‌گذاری شده است و هنوز با مشکلات باقی مانده از گذشته اعم از نقض وسیع عدالت و تخطی‌های سیستماتیک حقوق بشری دست و پنجه نرم می‌کنند. برای دریافت اطلاعات بیشتر در مورد این سازمان به آدرس www.ictj.org مراجعه نمایید.

درباره دیده‌بان افغانستان: دیده‌بان افغانستان یک نهاد مدنی افغانی است که دورنمای آن را رسیدن به یک جامعه دموکراتیک، امن، بردبار و برخوردار از عدالت که تمامی شهروندان بتوانند از فرصت‌های مساویانه برخوردار باشند، تشکیل می‌دهد. رسالت این نهاد، انجام فعالیت‌هایی می‌باشد که باعث بهبودی صلح، عدالت و فرهنگ هم‌دیگرپذیری و احترام گذاشتن به حقوق بشری در افغانستان می‌شود. تعهد قوی به دموکراسی، عدالت، حقوق بشر، انکشاف متوازن اجتماعی و اقتصادی کشور، بی‌طرفی، استقلال و تخصص به عنوان رهنمود فعالیت‌ها و ارزش‌های محوری سازمان می‌باشد. برای معلومات بیشتر در مورد دیده‌بان افغانستان به این وبسایت مراجعه کنید: www.watchafghanistan.org